

Om fuglefangst med snare i 1800tallet

SVEN THORSEN

(With a summary in English: On bird snaring in Denmark in the 19th century)

Indledning

Ville man i gamle dage skaffe sig fuglevildt, var det forholdsvis nemt at fange fuglen i en snare. Det krævede blot, at jægeren rykkede et par hår af halen på en hest, at han kunne binde en rendeløkke, fastgøre løkken til en pind og anbringe pinden på det rigtige sted (Fig. 1). En diskret jagtmåde, der tidligere har været almindeligt udbredt, og som langt op i 1800tallet har været brugt i store dele af Jylland. Først og fremmest af store drenge, natmandsfolk og fattige hedeboender.

Forfatteren og præsten Steen Steensen Blicher kaldte det en ødelæggende "Bondemaneer" (Blicher 1832-36). Dette på trods af, at han selv var en dygtig fuglefænger, men vel har trøstet sig med, at de kramsfugle, der gik i hans doner, var trækfugle, hvorimod det var hjemmehørende og jagtbare fugle, hans sognebørn fangede. Men kom det til stykket, var der ikke den store

forskel på en done og en snare. De var lavet på samme måde, og fangstmåden var i princippet den samme. Den væsentligste forskel var, at donen skulle placeres i 'droselhøjde', og at den skulle forsynes med en bærløkke, der skulle lokke fuglen til at stikke hovedet i løkken. Bondens snare var derimod anbragt i jordhøjde og kunne i princippet fange uden brug af lokkemad. På dansepladser håbede man, at fuglen fik en fod i løkken. Ved reder afhang det af løkkens placering, om fuglen blev fanget om ben eller vinge. Anderledes med de "snefugle" der om vinteren søgte mod huse og gårdspladser. De skulle lokkes med korn eller frø, og her var det også løkkens placering, der afgjorde, om fuglen blev fanget i benet eller om hovedet. Til Agerhøns *Perdix perdix* blev der ofte brugt tærskaffald og en langsnare: En stærk snor med flere snarer udspændt i fuglens hovedhøjde.

Til alt dette kom den sociale side af sagen. For mens

N. Reg.	GRUPPE	BONDESTAMM F6 Jagt.	LØBENUMMER	622/1944	KATALOGNUMMER	2 Andesnarer.
	TID dateret 1943.					
NEGATIV HJEMSTAVN kommet fra Giver, Giver S. Aars H. Aalborg A. ifølge Indkøbskvittering - Type						
TILVIRKET Sigtet Måst forrestig Gdr. Søren Nielsen, Giver.						
GENSTAN- DENS PLADS	Hestehaar.					
	L. henholdsvis 0,30 og 0,40 m.					
BREDE 1964	2 Snarer til Andefangst flettet af Hestehaar i Trefletning. Snarens Ende stikkes gennem et Øje og danmer saaledes en Rendeløkke. Løkken skal være paa ca. 10 cm i Diam. Snaren bindes med en Snor el.l. fast til en Sten og anbringes halvvejs nede i Vandet, hvor der er Grøde. Snarerne sættes om Vinteren ved Væld, der er saabne, naar de øvrige Vande er tilfroene. Søren Nielsen har lært Metoden af sin Fader. Snaren skal flettes af hele Hestehaar (dvs. rykket ud af Hestens Hale). Model lavet af S.N. til Nat. Mus.					
	NB! Den korteste Snare er <u>ikke</u> i Trefletning, men blot snoet.					
JR.	Gave fra Gdr. Søren Nielsen. Indk. 1943 ved H.R.					

Fig. 1. I 1944 flettede en gammel himmerlænding disse to fuglesnarer til Nationalmuseet. De er lavet af 2-3 hår fra en hestehale. Hestehår er nemlig så glatte og elastiske, at rendeløkken, uanset vejrlig, altid holder sig åben og let lader sig stramme til. Og til fuglefangst var de stærke nok.
In 1944, an old man braided these bird snares for the National Museum of Denmark. They are made of 2-3 horse-hair. These hairs are so smooth and elastic that the gutter loop, regardless of the weather, always stays open and can be easily tightened.

det mest var fattigfolk og eventyrlystne drenge, der satte snarer, var donefangst gerne noget godsejere havde skytter og skovfolk til at tage sig af. Hvad der vel også var grunden til, at lovgiverne havde det lidt svært. For mens snarefangst blev forbudt i 1872, var det indtil 1894 tilladt at bruge doner.

Den ornitologiske klassiker *Danmarks Fugle* (Kjærbølling 1852 p. XXIV) udtrykte en bemærkelsesværdig forståelse for snarefangst, og i denne første samlede beskrivelse af Danmarks fuglefauna opregner Kjærbølling hele 28 fuglearter, der kunne fanges i "snarer", "løbesnarer" eller "løbedoner". Altså snarer, der overvejende skulle sættes på jorden for "løbende fugle" (Boks 1).

De flest af Kjærbøllings "snarefugle" skulle vel spises, mens andre skulle i bur. Fx Brushøns *Calidris pugnax* der kunne leve af "Vand og Melk med Hvedbrød, Korn og hakket Kjød." Spætter og andre specialiteter var vel til udstopning.

Selvom Kjærbøllings anvisninger nok var noget gammeldags, dokumenterer de, at snarefangst i første halvdel af 1800tallet må have været en forholdsvis udbredt og anerkendt jagtmåde. Men altså også en bon-

Boks 1: 28 fuglearter der ifølge Kjærbølling (1852) kunne fanges i snare.

Twenty-eight bird species that could be caught in snares according to Kjærbølling (1852).

- Gråand *Anas platyrhynchos* – I løbesnarer (s. 366).
- Krikand *Anas crecca* – I løbesnarer (s. 371).
- Vagtel *Coturnix coturnix* – I løbedoner (s. 235).
- Urfugl *Lyrurus tetrix* – I løbedoner (s. 239).
- Agerhøne *Perdix perdix* – I løbedoner (s. 234).
- Huldue *Columba oenas* – I hestehårssnarer (s. 229).
- Ringdue *Columba palumbus* – I hestehårssnarer (s. 229).
- Engsnarre *Crex crex* – I løbedoner (s. 305).
- Hjejle *Pluvialis apricaria* – I løbedoner (s. 255).
- Stor Præstekrave *Charadrius hiaticula* – I løbedoner (s. 250).
- Vibe *Vanellus vanellus* – I løbedoner (s. 255).
- Småspove *Numenius phaeopus* – I snarer (s. 276).
- Storspove *Numenius arquata* – I snarer (s. 275).
- Stenvender *Arenaria interpres* – I snarer (s. 256).
- Brushane *Calidris pugnax* – I løbedoner (s. 287).
- Skovsneppe *Scolopax rusticola* – I løbedoner (s. 298).
- Tredækker *Gallinago media* – I løbedoner (s. 299).
- Rødben *Tringa totanus* – I løbesnarer (s. 291).
- Grønspætte *Picus viridis* – I løbedoner på myretuer (s. 60).
- Mellemflagspætte *Dendrocopos medius* – I snarer ved hul (s. 64).
- Sangrossel *Turdus philomelos* – I løbedoner (s. 129).
- Vindrossel *Turdus iliacus* – I løbedoner (s. 131).
- Skovspurv *Passer montanus* – I snarer (s. 209).
- Engpiber *Anthus pratensis* – I løbedoner (s. 146).
- Gul Vipstjert *Motacilla flava* – I løbedoner (s. 141).
- Hvid Vipstjert *Motacilla alba* – I løbedoner (s. 139).
- Kvækerfinker *Fringilla montifringilla* – I snarer (s. 212).
- Kernebider *Coccothraustes coccothraustes* – I løbedoner (s. 207).

demanér, som tiden var ved at løbe fra. For på dette tidspunkt havde Blicher og andre toneangivende jægere allerede skaffet sig lette skydevåben, der egnede sig til fuglejagt. Men i de jyske hedeegne var det kun de heldigste, der havde råd til et kasseret militærgevær, og de fleste måtte klare sig med snarer. Hvad der altså var lovligt, indtil 1871-jagtloven forbød fangsten. Dog ikke totalt, for donefangst var som nævnt stadig tilladt, ligesom det stadig var tilladt at sætte snarer for 'skadelige' dyr, men her måtte snaren kun sættes i "gård og have". Undtagelser, der dog forsvandt med 1894-jagtloven, som forbød al fangst med snare og done (sidstnævnte behandles ikke yderligere her).

Dette betød selvfølgelig ikke, at fangsten ophørte, men blot, at den foregik så diskret, at den ikke udfordrede naboer og myndigheder; hvad der gør det umuligt at bedømme snaresætningens omfang, for sognehistorikere og museumsfolk har sjældent interesseret sig for de ting, 'ordentlige folk' helst ikke talte om. Hvad der nok er grunden til, at snarefangst næsten ikke findes omtalt i den ellers så grundige *Folk og Fauna* (Brøndegaard 1985). Også i H. P. Hansens mange bøger om de midtjyske hedeegne er der påfaldende lidt, skønt Hansen, som zoologisk konservator, må have vidst god besked.

Alt tyder imidlertid på, at snarefangsten fortsatte længe efter forbuddet i 1871 og visse steder endda i et betydeligt omfang. På den anden side har Hjorth & Meltofte (2006) sikkert ret i, at det nok er "begrænset, hvad fuglefangsten havde af negative virkninger på bestandsstørrelserne." Men da fangsten i særlig grad var rettet mod sårbare 'arenafugle' som Urfugl *Lyrurus tetrix* og Brushane, og da det efter 1871 stort set kun var vest- og nordjyder, der 'snørrede' fugle, har fangsten dog næppe været helt uden betydning for trængte lokale bestande af disse i forvejen pressede arter. Sikkert også for Tredækker *Gallinago media*, hvis ynglepladser netop lå i den del af Jylland, hvor der blev 'snørret' flest fugle. Og for Brushønsenes vedkommende var A. L. V. Manniche i hvert fald ikke i tvivl om, at fangsten havde en væsentlig del af skylden for tilbagegangen, der "sikkert for en stor Del for ikke at sige udelukkende maa tilskrives de Efterstræbelser, den indtil de seneste Aar har været genstand for i Yngletiden [...] Hele Knipper af disse Fugle, langt overvejende Hanner, skudt eller Fanget i Snarer paa Skoggerpladserne, saas hængende hos Vildthandlerne" (Heilmann & Manniche 1929 bd. 2 p. 125).

Manniche og andre fuglefolk vidste nemlig godt, at mange af de fugle, der hang hos vildthandlerne, var nedlagt på ulovlig vis. Men så længe der ikke var tale om krænkelser af andres jagtret, så myndighederne gerne gennem fingre med den slags. Og i de dele af Jylland,

hvor der blev drevet snarefangst, havde mange jægere et ret bevidst ukendskab til både jagtlov og fredningstider. Men ved at søge i ældre litteratur og ikke mindst i det materiale, Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU) indsamlede i 1959, har det været muligt at finde en hel del om både lovlig og ulovlig snarefangst.

Nationalmuseets spørgelister

I årene 1941-60 udsendte Nationalmuseet en serie spørgelister til en mere eller mindre fast kreds af ældre mennesker for på den måde at indsamle oplysninger om dagliglivet på landet i deres barndom og ungdom (Højrup 1963). I 1959 handlede spørgsmålene om "Jagt, fangst og ægsamling" (Højrup upubl.), og der indkom knapt to hundrede besvarelser, der overvejende var skrevet af mænd, der for de flestes vedkommende var vokset op i et landbomiljø mellem 1880 og 1920. Dette materiale har aldrig været genstand for en samlet behandling, hvad der er en skam, fordi det gennemgående er nøgterne beretninger skrevet af folk, der vidste god besked. Men da museet frem for ja/nej-besvarelse ønskede, at folk fortalte, egner besvarelserne sig ikke til statistiske opgørelser. Men alene det, at 28 af indsenderne kunne fortælle, at de på første eller anden hånd havde kendskab til snarefangst, viser, at denne gamle jagtform må have haft et betragteligt omfang. I hvert fald i den vestlige del af Jylland, hvor 26 indsendere kendte til snarefangst. Fra resten af landet kom der bare to besvarelser. Den ene fra Fyn og den anden fra Falster, og her

kunne indsenderne blot fortælle, at de havde hørt, at man tidligere havde fanget Brushaner i snarer.

Ud over Nationalmuseets 28 beretninger er det lykkedes at finde yderligere 18 stedfæstede beskrivelser af snarefangst. Disse bekræfter på smukkeste vis, at snarefangst i 1800tallet var et vest- og nordjysk speciale (Fig. 2-5). Men også her med en undtagelse. Nemlig beretningen om, at der omkring 1850 blev sat snarer for Agerhøns på Falster (Grundtvig 1981 p. 123).

Snefugle og Kornlærker

Kjærbølling fortæller, at Snespurvens *Plectrophenax nivalis* kød "er som alle Verlingers, lækker og sundt" (Kjærbølling 1852 p. 203). Men dette uden nærmere omtale af fangst af Snespurv og Bomlærke *Miliaria calandra*. Hvad der er mærkeligt, for netop disse fugle havde i århundredet været de mest eftertragtede spisefugle i fornemme nordiske køkkener. Rigtige "Ortolaner" ville selvfølgelig have været finere, for allerede de gamle romere havde berømmet Hortulanen *Emberiza hortulana* for dens fedme og velsmag. Men da det i Danmark næppe har været muligt at fange dem i større mængder, måtte man altså nøjes med Sanglærker *Alauda arvensis*, Bomlærker og Snespurve, der sædvanligvis blev fanget i garn, men som også kunne fanges i snare, sådan som det ifølge *Den Danske Atlas* skete i Thy midt i 1700tallet: "Ryler fanges med Snarer over deres Reder, ligesaa Lerkerne. KornLerker [Bomlærker] indfinde sig i stor Mængde, da de er meget fede, og fanges med Hestehaars Snarer satte

Fig. 2. Da August Jerndorff i 1896 malede hedelandskabet vest for Billund, valgte han et lavt billedformat. Sikkert for at fremhæve hedens uendelighed. Det var i sådanne øde egne, snarefangsten foregik både før og efter forbuddet i 1871. Efterår på Heden, Randers Kunstmuseum.

This painting from 1896 illustrates the kind of desolate areas in Jutland where bird snaring was practiced even after it was forbidden in 1871.

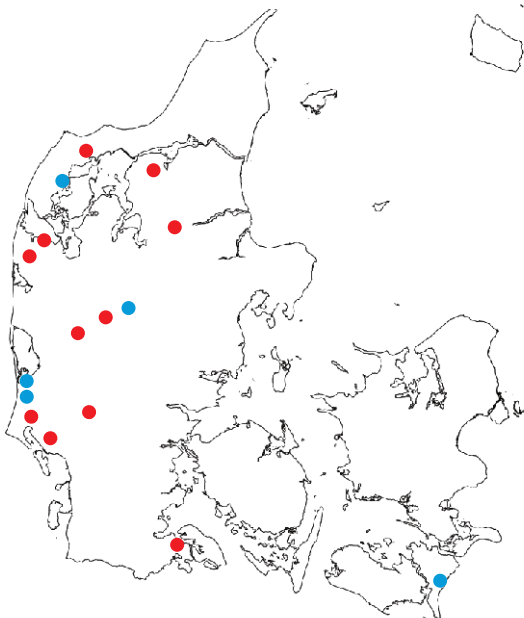

Fig. 3. Lokalteter med snarefangst af Agerhøns. 11 fra NEU (røde) og fem fra andre kilder (blå).
Locations with snare catching of Grey Partridge *Perdix perdix*. 11 from the National Museum's sources (red) and five from other sources (blue).

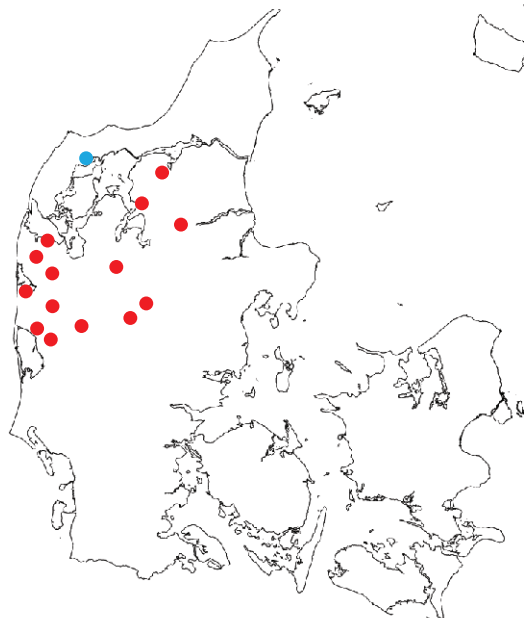

Fig. 4. Lokalteter med snarefangst af Hjejle og Vibe. 10 fra NEU (røde) og 1 fra anden kilde (blå). Fem af optegnelserne i NEU omtaler fangst af både Hjejle og Vibe.
Locations with snare catching of European Golden Plover *Pluvialis apricaria* and Northern Lapwing *Vanellus vanellus*. 10 from the National Museum's (NEU) sources (red) and one from another source (blue). Five of the records in NEU mention the capture of both Golden Plover and Lapwing.

paa Fladtørv, bestrøede med Kornfrøe og udsatte paa Sneen" (Pontoppidan 1769 p. 523).

Senere fortæller præsten Aagaard i sin *Beskrivelse over Thy* samme historie: "Trællærker" [Bomlærker] og "Sanglærker", "fanges om Vinteren paa Sneen i Snarer, paa samme måde som Agerhønsene" (Aagaard 1802 p. 54).

Tilsyneladende har denne fangst været en så rod-fæstet og udbredt vinterforøjelse i Thy, at en af Nationalmuseets indsendere i 1959 kunne bidrage med en nærmere beskrivelse af fangsten: "Min Fader som var født 1871 fortalte, at han som Dreng var med til at sætte Snarer for Fugle, jeg tror han kaldte dem Snefugle. De blev særlig fanget i Snefygning, da Fuglene saa holdt til i Nærheden af Husene. Man brugte en stor Fladtørv til at sætte Snarene paa. Snarene bestod af Løkker stillet paa Højkant og fæstnet til Tørven med en Pind" (Hørdum, NEU).

Uden for Thy findes en enkelt beskrivelse af lignende fangst af "Snekokke" [Snespurve] fra Hostrup ved Varde, hvor en pensioneret overlærer (f. 1885) fortæller: "Naar Jorden var frossen og hvid, og vi så dem i nærheden af Gaarden, der lå i Hedekanten, tog vi en tyk Hedetørv,

lavede Snarer af lange Hestehalehaar, bandt Snarerne til Pinde, som bankedes ned i Tørven. Der strøedes saa Ukrudtsfrø paa, og Tørven sattes ud i Sneen, saa vi inde fra Vinduet kunde se, om nogle af "Snekokkene" begyndte at flagre i Snarerne. Saa skulde vi skynde os ud at have dem fat. Saadan havde vi lært det af en gammel Mand" (Tobiassen 1950 p. 371).

Disse fire beretninger har mange fællestræk. Først og fremmest at det var Bomlærker og Snespurve, der blev fanget, og desuden at fangsten foregik på de "fladtørv" eller "hedetørv", man havde skåret til brændsel, og som en "sort plet" i sneen ville tiltrække de sultne fugle. Lidt påfaldende er det dog, at ingen omtaler formålet med fangsten. Men 1769-beretningens betoning af fuglenes fedme efterlader ikke megen tvivl om, at fuglene skulle spises. Hvad der måske kan forekomme en nutidsdanske aparte, men for folk med mange kødløse dage var kød og især ferskt kød den rene luksus. Og enhver rask dreng kunne vel finde ud af at plukke og stege en fugl. Hvad der bekræftes af en indsender fra Sønderjylland, der af "de gamle" havde fået fortalt, at de havde fanget

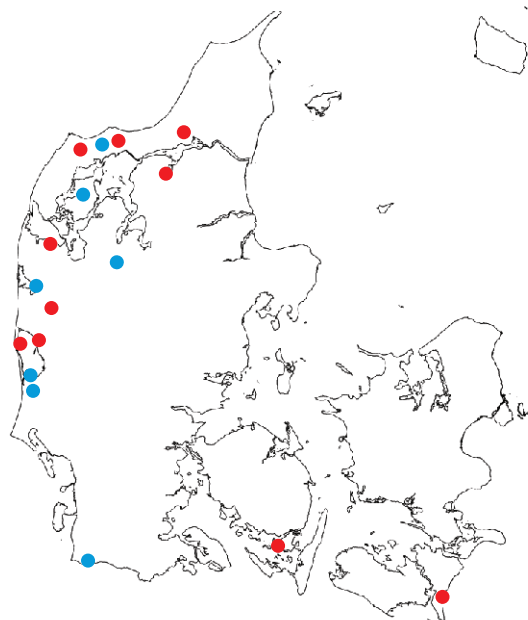

Fig. 5. Lokalteter med snarefangst af Brushane. 10 fra NEU (røde) og syv (blå) fra andre kilder.
Locations with snare catching of *Ruff Calidris pugnax*. 10 from the National Museum's sources (red) and seven (blue) from other sources.

Gråspurv *Passer domesticus* og Solsort *Turdus merula* på samme måde, og at fangsten blev spist (Branderup, NEU). Så fangsten af 'snefugle' ser – i hvert fald i fangstens slutfase – ud til at have været en form for vinterfor nøjelse for børn.

Urfugle

I 1731 måtte jægermester Bielcke beklage, at han ikke så sig i stand til at levere de 30-40 Urkokke, der var bestilt til Christian 6.'s kroningsfest. Hans undskyldning var, at sommerregnen havde taget livet af mange kyllinger, og at bønderne havde skudt kokke på "buldrepladserne" og dertil fanget høner og kyllinger i snarer (Weismann 1931 p. 530). Hvad der altså betød, at det ikke var kongen, men hans lavest rangerende undersåtter: Fattige hedeboender og omstrejfende natmandsfolk (se Boks 2), der fik det kongelige vildt. For især natmændene var kendt som dygtige snaresættere, og det er sikkert dem, der af Kjærbølling i teksten om Urfuglen omtales som hedernes "til enhver Tid jagende Beboere", der var skyld i den "idelige Efterjagen endog i Parrings- og Yngletiden" (Kjærbølling 1852 p. 238). Eller som det mere præcist

Boks 2: Natmandsfolk

Natmandsfolk, også kaldet tater, var ikke – som man før troede – indvandrede sigøjnere, men grupper af mere eller mindre udstødte og ildesete mennesker, der lavede alt det, som andre helst ikke påtog sig. De var sjældent bofaste og bevægede sig rundt i tyndtbefolkede hedeegne, hvor de klarede sig ved tigeri, småhandel, kedelflikkeri og andet småhåndværk.

formuleres i den topografiske beskrivelse af Ringkøbing Amt i 1833: "Jagten er kun Erhvervsgeen for Krybeskytter som holde sig langt fra Byer og Boliger, og undgaae, saavidt muligt Samquem med Vejfarende. Sædvanligst ere de i Ordets egentlige Forstand Løsgængere (meest Natmændsfolket)" (Hald 1833 p. 251).

Fangsten foregik for det meste ved reder og på spillepladser, men ifølge en artikel i *Dansk Folkeblad* i 1841 drev natmandsfolket også fællesjagter, der minder om dem, de fyrstelige jagtvæsnere førhen brugte, når der skulle fanges hønsefugle. Blot med den forskel at de jyske natmænd i stedet for net og ruse brugte snarer. Beskrivelsen, der "bærer alle Kendetegn af at være en ren objektiv Fremstilling, bygget på umiddelbar lagttagelse", tilskrives Carl Brosbøll – bedre kendt som Carit Etlar (Dyrlund 1872 p. 261): "Sommeren tilbyder Natmanden et Liv, der bedre stemmer overeens med hans naturlige Tilbøieligheder. Enten tilbringer han Dagen med at mede, hvortil Skjerna, Skadborgaa, Gudena, og flere Ferskvandssøer giver en god Leilighed, eller han sætter Snarer for Agerhøns og Urfugle. Den simple Maade og ringe Umage de have ved at fange disse Fugle, fortjener at omtales. De gjøre nemlig en mængde Rendelykker af sammensnoede Hestehaar eller af stærk Traad og opstille disse hist og her i en Agerreen, eller paa et Sted, hvor de i forveien have oprykket Lyngen i en smal Gang. For Enden af denne tænde de om Natten et Blus. Banden fjerner sig derpaa fra hverandre i en viid Kreds og iler med Skrig og Larm igjennem Lyngen, idet de samles paa begge Sider af den Linie, hvor de opstillede Snarer Staae. Derved jage de Urfugle, Ryler og Agerhøns med deres Kyllinger ind i Linien; disse fare forskrækkede hen mod det Sted, hvor Blusset blinker dem imøde; de indvikles i Løkkerne, der trække sig sammen om dem, og ere fangne" (Anonym 1841).

Det er værd at bemærke, at Hald i sin beskrivelse af Ringkøbing Amt fortæller, at det i 1833 "meest" var natmandsfolk, der drev "krybskytteri". For selvfølgelig var der andre, der fangede Urkokke og Agerhøns, hvad der bekræftes af jægeren Søren Clausager, der havde sin viden fra sin farfar. Denne var født i 1806 og kunne fortælle, at der i årene 1820-25 var mange Urfugle i Stauning, hvor de færreste havde råd til et skydevåben. Derfor var

der mange, der blev "Kunstnere i at tage Vildt i Snarer og Fælder. Urhaner blev snaret paa Skoggerpladserne, Hønen paa Reden, Æggene blev taget. Karle og Piger havde fri 2. Pinsedag for at snare Fugl og samle Æg" (Clausager 1933 p. 447). Sikkert rigtigt husket af farfaren, selvom det med en særlig fridag til fuglefangst ikke omtales i andre kilder.

I Nationalmuseets materiale er der kun en enkelt af indsenderne, som omtaler fangst af Urfugle, men til gengæld var indsenderen, der i 1880 kom til verden på en hedegård i Vorgod ved Herning, en reflekteret mand, der vidste god besked: "I mine Barneaar ca. 1890 da Natmandsfolket endnu strejfede om, omend nu kun i Smaaflokke, da samlede de Fugleæg de kunde finde og lavede enten Spejlæg eller Æggekage af dem og de tog selv Smaafuglenes Æg saasom Lærkens, Vipstjertens, Digesmuttens Æg og lignende og de tog ikke Hensyn til om der var ruget paa dem i længere Tid, saa der var store Unger i dem.

"Dog for de store Fugles vedkommende som Urfugle, Agerhøns, Hjejlen, Viben, Bekkasin og lignende da satte Natmandsfolket Snarer lavet af Hestens Halehaar og formet med en Rendeløkke som var lagt ind over Reden og med den anden Ende af Snaren fæstnet til en lille Pind som Tøjrepæl, naar saa den rugende Fugl fik Hoved, en Ving, et ben eller lignende ind i Rendeløkken saa strammede den sig jo saa Fuglen var fangen. Paa denne Maade fik Natmandsfolket jo baade Kød og Æg.

"I Nutiden fordømmer man denne Fangstmaade med de haardeste ord, men den maa ses paa Baggrunden af Datidens Forhold. Det var sikkert en Fangstmetode som var brugt i Aartusinder og saa tager det jo Tid at forlade den. Dertil kommer at Fattigdommen var saa grænseløs stor endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede saa det ofte skete at man i mange Hjem ikke smagte Kødretter i flere Maaneder som Følge deraf var det ikke saa mærkeligt at man afbenyttede sig af Lejligheden til at fange lidt Vildt naar Lejlighed gaves. Set med Nutidsøjne var det jo en Forbrydelse, men det var det ingenlunde i ældre Tid" (Vorgod, NEU).

For Vorgod-manden sluttede "ældre tid" vel med barndomsårene, altså 1890erne, hvor hedeopdyrking og tilplantning ikke alene forandrede landskabet, men også synet på snaresætning og ægsamling, og her er han meget præcis: "siden 1890 tror jeg ikke, at den almindelige Befolkning har indsamlet Fugleæg af betydning. Anderledes stillede Spørgsmaalet sig jo om vi gaar tilbage til ca. 1850 [og] maaske lidt længere tilbage, da man begyndte paa Hedeopdyrkingen. Korn avlede man jo saa at sige ingenting af de første Aar og som Følge deraf [havde man] jo ingen høns." Uden

høns var hedebonden nemlig ikke meget bedre stillet end natmanden: "For tog man saaledes omkring 1850 mange Fugleæg til brug i Husholdningen, saa fangede man ogsaa ofte den rugende Fugl i snare ligesom Natmandsfolket" (Vorgod, NEU).

Skal man tro indsenderen fra Vorgod, var det altså hedeopdyrking og større velstand, der medførte, at fangsten mere eller mindre ophørte omkring 1890 og dermed nogenlunde samtidig med, at de mest jagtlystne fik råd til at anskaffe sig et skydevåben. I hvert fald kunne Clausager fortælle, at man omkring 1885, "på næsten ethvert karlekammer kunne finde et af de kasserede militærgeværer som landet på den tid var oversvømmet af" (Krogsgaard 2006 p. 61).

Agerhøns og Steppenhøns

I snevintre var Agerhønsene lette at fange, når man lokkede med udstrøet hørfrø, boghvede eller tærskaffald. En yderst enkel fangstmåde, der tidligere må have været anvendt i hele landet. Men på trods af, at det er lykkedes at finde 16 stedfæstede beskrivelser af agerhønefangst med snare, er det påfaldende, at kun en eneste af dem er fra Øerne (Fig. 3). Næmlig i Lars Klokkers beretning om barndommen på en falstersk gård omkring 1850: "Naar Vinteren var rigtig haard tyede Agerhønsene ind til Gaarden. Somme Tider prøvede man at sætte Snære af Hestehaar i Sneen, men saa gik det ikke saa sjældent ud over Duerne" (Grundtvig 1981 p. 123).

Samme fangstmåde blev brugt i Thy i 1802, hvor præsten Aagaard skriver: "Naar Jorden er bedækket med Snee, fanges de i Snarer befæstede paa en Græstørv, som er bestrøet med Hørfrø, hvortil deres indbyrdes Hengivenhed bidrager, da, naar een er fangen, de øvrige forsamlе sig om den og blive fangede" (Aagaard 1802 p. 53f).

Steen Steensen Blicher kendte også metoden, og omkring 1830 beskrev han i sit *Tidsskrift for Jagtelskere*, hvordan bonden "strøe, helst Svinegødning, for dem, og trække Halmsimer, hvori mange Hestehaarssnarer ere fastgjorte" (Blicher 1832-36).

Elleve af Nationalmuseets indsendere fortæller, at de selv eller deres fædre havde brugt samme fangstmåde. For selv om Agerhønsene var magre, var det fjerkræ, hvad der ikke var hverdagskost. Og især ikke om vinteren. Og fra Henne ved Filsø har jægeren Martin Haar en grundig skildring fra snevinteren 1880/81, hvor der blev fanget mange Agerhøns: "Vi havde en Landpost, der var Opkøber for en Købmand i Nørre Nebel; han gav 50 øre for en død Agerhøne og 1 Krone for en levende. Det viste sig, at der kunde tjenes en stor Dagløn derved. Saale-

des havde en Karl, der stod i Tærskeloen, en Indtægt paa 18 Kr. paa een Dag ved at fange 18 Agerhøns levende. Han havde maaske i Førstningen betragtet det som en Biindtægt, men det blev Hovedindtægten den Dag. Han havde inde fra Loen gennem en aabenstaaende Luge Udsigt til Snarene, og saasart en Agerhøne var i Snaren – Vips! saa var han der som en Kat for at faa den levende” (Haahr 1936 p. 14).

Hvor fangsten som her foregik i Agerhønsenes jagttid, var fuglene nemme at sælge, hvorimod man gjorde klogest i selv at spise dem, man fangede på reden. En fangstmåde, der omtales i tre af de beretninger, Nationalmuseet modtog. Men her er det vigtigt at bemærke, at de tre indsenderne havde deres viden fra folk, der var en generation ældre end dem selv. Sådan som en gårdejer fra Lomborg ved Holstebro fortæller om sin far, der var født i 1848: ”Han passede paa naar Agerhøns, Ænder, Hjejler og Viber lige var færdig med at lægge Æg, saa satte han Snare ved Reden, og han bar baade Æg og Fugle hjem til sin Mor, og det var der flere der brugte den maade” (Lomborg, NEU).

Lidt overraskede kunne en indsender fra Hvide Sande bidrage med erindringen om den store invasion af Steppenhøns *Syrhaptes paradoxus* i 1888. For selv om han var født i 1893, kunne han videregive erindringen om, at man i Holmsland Klit havde fanget Steppenhøns på samme måde, som man længere inde i landet fangede Agerhøns: ”De gamle herude fortalte mig, at vi, i deres unge dage fik besøg af steppehønsene fra Rusland. De ynglede ude i havklitterne og blev skidt behandlet, idet man satte en snare over æggene i reden og fangede hunnerne som man spiste ligesom æggene. Steppenhønsene blev kun det samme år” (Holmsland Klit, NEU).

Hjejle, Vibe og Tredækker

Gamle navne som Lyngvibe og Hede-vibe fortæller, at Hjejlen *Pluvialis apricaria* var hedens nyttefugl, sådan som Viben *Vanellus vanellus* var det i federe egne, hvor det indtil 1931 hørte til forårets glæder at samle og spise vibebæg. For jyske natmandsfolk var det ligegyldigt, om det var Vibe eller Hjejle. Fandt de en rede, satte de en snare ved reden og tog både rugfugl og æg. Den ”almindelige befolkning” gjorde det samme, fortæller en af Nationalmuseets indsendere (Vorgod, NEU), men for deres vedkommende skulle både ægsamling og fangst være ophørt omkring 1890. Hvad der bekræftes af en indsender fra Herningegnen, der fortæller, at der, mens han i 1890erne boede i Rind, ”i almindelighed” ikke blev samlet fugleæg. Men at der ”kunne indtræffe Tilfælde hvor man gjorde det som den yderste Hjælp til at holde

sulten fra Dørene, saadan ved jeg om en Kone som har samlet Vibe og Hjejleæg, hvor hun så lavede Eggkage af til Mand og Børn” (Rind, NEU). Hvad der altså tyder på, at ægsamling og vel også fangst af rugfugle stort set må være ophørt før 1900. Alligevel omtales fangst af Hjejle og Vibe i henholdsvis ti og ni af svarene på Nationalmuseets spørgsmål (Fig. 4). Men her er det for det meste den foregående generations fangst, det drejer sig om. Dog ser det ud til, at fædrenes beretninger har givet halvstore drenge lyst til fuglefangst. Ikke af nød, men som tidsfordriv, sådan som det fortælles fra Vroue omkring 1910: ”Fuglefangst har ingen erhvervsmæssig rolle spillet. Mens der endnu var hyrredrenge, var det for dem en spændende tidkort at sætte snarer for småfugle som bekkasin, vibe, ryle, stenpikker [formentlig Stor Præstekrave *Charadrius hiaticula*] og hjejle f.eks. Nogle opnåede stor færdighed i at fange fugle på denne måde. Om man oftest slap dem fri igen eller spiste dem, tør jeg ikke afgøre” (Vroue, NEU).

Tilsvarende fortæller en mand fra Alstrup (f. 1866) om en fangst alene for spændingens skyld. Åbenbart en uskyldig fornøjelse for en karl der bare kedede sig og straks slap fuglen fri. Men afgjort kun noget en vestjyde med viden om snarefangst kunne finde på: ”En dag jeg gik og pløjede, opdagede jeg, at en vibe havde en rede med fire æg på det stykke jeg skulle pløje. Jeg lavede en ”snøre” af hår af den ene hests halehår. Fastgjorde den til en pind og anbragte løkken let skråt over æggene. Viben (mere fortrolig fordi hestene var til stede) gik straks på rede uden at der skete noget. Da jeg så efter, havde snøren lagt sig fladt ned, rundt om æggene. Så satte jeg den op nok en gang og lidt efter skreg viben. Da jeg kom hen til hende, havde hun fået snøren om halsen og den ene vinge. Jeg tog snøren af hende og lod hende flyve. Lavede en lille redeformet fordybning på det pløjede stykke og lagde æggene deri, og hun fortsatte rugningen” (Alstrup, NEU).

En enkelt beretning om hjejlefangst skiller sig ud, fordi det her ikke drejer sig om fangst af rugende fugle, men om trækfugle. Hvad der må opfattes som et forsøg på en fornyelse af den mere traditionsbundne fangst: ”Om Efteraaret kom der gerne store Flokke af Hjejler og enkelte Viber iblandet og satte sig på agrene, hvor der var græs. Vi drenge lavede da Snarer af en tynd Hampesnor hvori der af Hestehaar blev flettet Løkker som Fuglene skulle faa et Ben i. Snarens længde kunde naa over en lille Agers bredde og fæstet i jorden med smaa Træpløkke og sat i sig-sak. Saa var det spændene hvor fuglene satte sig eller om de løb henad den, hvad vi drenge holdt skarpt udkig med fra Vinduet. Var heldet med og én flagrede op, men blev holdt af Snaren, var

vi der straks og kvalte den ved at klemme om Halsen. De fangede Hjejler og Viber blev gerne solgt og kostede 15-20 øre. Blev enkelte spist, var de stegt" (Lem, NEU).

Ingen af dem, der besvarede Nationalmuseets spørgeliste, omtaler fangst af Tredækker *Galinago media*. Måske fordi den i slutningen af 1800tallet var i så stærk tilbagegang, at der ikke var mange at fange. Men ikke desto mindre kunne den fuglekyndige leder af museet i Herning fortælle at "æ taffelsnæv'ver" [Tredækker] tidligere havde en spilleplads i Gjellerup Præstemose, "hvor de var nemme at snøre" (Hansen 1962 p. 116).

Brushøns

I betragtning af at Brushanen har så lille en krop, må fangsten "have været for sportens skyld", skrev en mand fra Sydfalster i sin besvarelse af Nationalmuseets spørgeliste. Han var født i 1878, og havde set fuglene danse i Bøtø Nor og havde også hørt, at man havde fanget dem med snare (Væggerløse, NEU). Nogenlunde det samme fortælles fra Drejød, hvor indsenderen (f. 1881) fortæller, at de tidligere blev fanget på øen Egholm i Det Sydfynske Øhav, og at udtrykket "Egholmskok" blev brugt om folk med "opfusende opførsel" (Drejød, NEU).

Overfor disse noget vage beretninger fra Øerne var de otte, der kom fra Nord- og Vestjylland, anderledes konkrete, for hele fem af indsenderne kunne fortælle, at de selv havde fanget brushaner i deres drengeår (Fig. 5). For selv om fuglene ganske rigtigt er små, var det fristende let at sætte en rendeløkke og fange "Rendehøns".

"Ikke saa faa fanges og spises", skrev Morsøpræsten allerede i 1811 (Schade 1811 p. 190), men det var især Brushanernes farvestrålende forskellighed, der gjorde dem så eftertragtede. Tydeligst ses det vel i Jeppe Aakjærs skildring af fuglelivet ved Karup Å i 1870erne: "Den grinagtigste var bruskokken, der opførte de galeste danse på åbredden, mens han spærrede sin præstekræve ud som et skjold og gik løs på sin rival. Han havde en hård fjende i vor nabo Troels, der var en farlig jæger. Over alkovesengene i Troels' stue hang der altid en 3-4 brushanehoveder, hvis udspilede kraver ved deres fjerpragt ydede en fattig prydelse til det ellers tomme panel. Jægeren skal jo altid have et trofæ på væggen; har han ikke et elsdyrhoved at hænge op, kan han også tage til takke med den fattige bruskokks bryllupskræve" (Aakjær 1987 p.159). Det samme gjorde drengene i det sydslesvigske Aventoft omkring 1920: "Hannernes hoveder med den farvestrålende halskrans satte vi på pinde. Disse pinde havde vi stående som pynt og symboler på vore forskellige drengebander (Andersen 1974 p. 63).

Selv ikke en fugleven som Dansk Ornitologisk For-

enings kasserer, kontorchef Axel Koefoed kunne stå for de farvestrålende brushaner, og da han i 1924 holdt foredrag i foreningen, kunne han fortælle, at han ved Stadil Fjord havde mødt en jæger, "der fortalte mig, at han snarede mange af disse Fugle i denne tid; jeg bad ham da lade mig se dem, før han afsendte dem, og næste Dag viste han mig ikke mindre end 22, hvoraf jeg da udvalgte til min Samling de i Farver mest forskellige" (Koefoed 1924). Hans moralske tilføjelse: "At dræbe disse Fugle er nu heldigvis forbudt", må referere til, at jagtloven i 1922 var blevet strammet, så Brushøns fremover kun måtte jages indtil slutningen af januar.

Om den københavnske kontorchef ikke har kendt 1871-lovens forbud mod snarefangst, eller om han har ment, at det kunne være hip som hap, om fuglene var skudt eller fanget, er et interessant spørgsmål. For havde den fuglekyndige københavner ikke styr på jagtloven, kunne man næppe forlange, at en vestjysk fuglefænger skulle vide, at hans fangst var ulovlig. Og måske har begge handlet i god tro. For i *Danmarks fugleliv*, der udkom i 1929, kan man læse, at det indtil 1922 var lovligt "at fange og skyde Brushanen indtil 15. maj" (Heilmann & Manniche 1929 bd. 2 p. 125), hvad der altså er en fejl. Den måtte ikke fanges; kun skydes. Men ulykkeligvis havde den jagtlov, der i 1894 forbød enhver form for brug af snare og done, samtidig udvidet afslutningen på Brushanens jagttid fra 1. februar til 15. maj, så forårjagt blev tilladt. Hvad der gjorde det nemt for vildthandlerne at sælge 'snørede' Brushaner, der var nemme at fange og dertil lettere at sælge end de betydeligt mindre hunner. Så – ironisk nok – kan 1894-loven have været medvirkende til, at der blev fanget en hel del Brushaner mellem 1894 og 1922. Og at fangsten kunne være betydelig, fremgår af en beretning fra Velling ved Ringkøbing Fjord. Her kunne en indsender, der var født i 1880, fortælle, at han som dreng, og altså i 1890erne, på et enkelt år havde fanget 56 Brushaner i en "langssnare", der var en murersnor, hvorpå der var bundet mange hestehårsløkker: "Der var ca. 30 cm mellem løbeløkkerne, alt efter den stærke murersnors længde. Snoren var trukket i zig-zag, ud og ind på "skoggerpladsen" (dansenpladsen) og tøjret med lange søm eller hjemmelavede træpløkke. Den tømtes for fangst om morgenen. Hønerne gik så godt som aldrig i snarer, men nok en vibe nu og da. Det var dyrplageri og højst ulovligt, men madmor og en købmand i byen gav 15-20 øre pr. stk. Og så var der mulighed for »en tolver«, d.v.s. en kok med særlig smuk kræve og ører (de opstående fjerduiske), der kunne sælges til udstopning. De blev emballeret i en spånkurv med etiketten »kyllinger«. Det var altså udelukkende en drengesport, og det kunne jo ske, at snaren var røgtet,

Disse Brushaner, fanget på en line med snarer, blev fundet i Vejlerne 1964, samme år som Poul Hald-Mortensen løslod fire andre. Præparatet har været udstillet på Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm, og her har man formentlig forkortet den murersnor, snarene var fæstnet til. Foto: Det Grønne Museum.

hvis ejeren sov over sig. Det skete, at anstrengelsen for at komme fri gav benbrud, men det var sjældent, at en fugl fik hovedet i snaren og blev kvalt. Fangeren dræbte fuglen ved »klemning«, dvs. ligesom nogle dræber dueunger” (Velling, NEU).

Ud over ham, der på et år fangede 56 Brushaner, er der to andre, der fortæller om deres udbytte: ”Vi kunne fange ca. 20 stk. fra kl. 3 til kl. 7 morgen” (Sebber, NEU). En anden fortæller ”Nogle fangede 4-5 stykker ad gangen” (Klim, NEU).

Mindre fangster ser ud til at være indgået i husholdningen, men hvor der blev fanget meget, blev fangsten som regel solgt til den lokale købmand, der videresolgte fuglene til en vildthandler.

Efter forårsfredningen i 1922 kunne vildthandlerne ikke længere aftage Brushanerne. Hvad der dog ikke betød, at fangsten ophørte, men kun, at de flotteste kokke blev solgt til konservatorerne, der på den tid havde travlt med at forsyne samlernes og ikke mindst skolernes fuglesamlinger med kampklare Brushaner. Og her var det ligefrem en fordel, at det var fugle uden skudhuller, og så længe konservatorerne formåede at holde sig fri for kontrol, var flotte Brushaner i kampopstilling en efterspurgt vare. Og der er sikker dokumentation for, at der i hvert fald frem til 1960erne blev fanget Brushaner på Bygholmengen i Vejlerne. ”Selv fandt jeg i 1964 en hestehårssnare til Bruskokke på den allerøstligste del af Krapdiget på Bygholmengen i Vejlerne”, fortæller Poul Hald-Mortensen. ”Den bestod af 2 femtommersøm, og imellem dem var der en solid ca. 2½ meter lang murersnor, hvortil der var fastgjort fem hestehårsløkker, hvori der hoppede

bruskokke rundt i de fire. Dem ringmærkede jeg og slap dem løs. Det er min klare vurdering, at bruskokkene var bestilt af en nordjysk konservator, som vi udmærket kendte” (P. Hald-Mortensen pers. medd.).

Ænder

Kjærbølling (1852 p. 366) kunne fortælle, at han aldrig havde haft held med at fange ænder med fiskekroge og anbefalede derfor at lokke ænderne med korn og ”lægge store Løbesnarer af 6-7 Hestehaar paa Strøstedet.” Derimod omtaler han ikke den fangstmåde, der efter alt at dømme har været den almindeligste, nemlig fangst på reden, hvor man foruden rugeanden også fik æggene. For ”vildanden” og dens æg var ”efterstræbt som næppe nogen anden Fugl”, kunne indsenderen fra Vorgod fortælle. Dog med tilføjelsen, at det efter 1890 kun var ”natmandsfolket”, der fangede rugefugle og tog deres æg, sådan som alle andre tidligere havde gjort. Fra Thy fortæller en anden, at metoden i hvert fald blev brugt efter 1880: ”Der blev ogsaa sat Snare over Anderederne og andre Fuglereder, men disse Fangster blev [i modsætning til Brushanerne] spist i Hjemmet, da de ikke kunde sælges” (Hillerslev, NEU). Grunden angives ikke, men eftersom ænder måtte skydes hele året, var det formentlig 1871-lovens forbud mod snarefangst, der her var afgørende. Andre ser ud til at have været ligeglade. I 1884 fortæller *Dansk Jagttidende* nemlig, at man om foråret kunne se ”store knipper” af ænder hos vildthandlerne, og at disse ”enten er snarede eller skudte på Ynglepladserne” (Anonym 1884).

Indsenderen fra Thy kunne supplere Kjærbøllings noget kortfattede beskrivelse af andefangsten. For hvor Kjærbølling blot fortæller, at en andesnare skulle flettes af 6-7 hestehår, og at ænderne skulle lokkes med korn, var indsenderen fra Thy anderledes konkret. Han fortæller, at fangsten foregik med det, man kaldte "revler", nemlig flere solide hestehårsløkker der var bundet på en stærk snor: "Revlen var ca. 1 Alen lang med 5-6 Løkker af Hestehaar [fremstillet af] 6-7 Haar tvundet til en Snor. Disse Løkker blev anbragt saa de laa jævnt med Vandfladen og »Revlen« blev fastgjort med to lange Tøjrpæle som sattes ned i Aabunden. Og saa blev der strøet Byg under Løkkerne og ved at søge Føde i de rindende Kanaler fandt Ænderne tit det dejlige Byg og fik Løkken om Halsen! Denne Fangstmethode brugtes jo kun om Vinteren og særlig i streng Frost" (Hillerslev, NEU). Ellers er der i Nationalmuseets materiale intet, der tyder på, at andefangen havde samme betydning som fangst af Agerhøns og vadefugle, hvad der dog kan hænge sammen med, at ænderne gemmer sig blandt det, der af indsenderne betegnes som "andre store fugle".

På søterritoriet var det helt frem til 1931 lovligt at drive fangst på dykænder. Dette foregik oftest med flynder- og skrubbegarn eller som i Isefjorden i særlige andegarn, hvor man fangede og druknede ænderne (Thorsen u.å. p. 149 ff). Men omkring Ærø ser der ud til, at der også blev fanget dykænder på snaretove lavet af hestehalehår (Fig. 6). Fangstmåden er beskrevet af den noget vidtløftige fiskeridirektør W. Heins (1818-92), der i 1850'erne udsendte en stribe småpjecer med ideer til, hvordan fiskeriet kunne fremmes. I en af disse hedder det, at "det umuligt kan være Forsynets Mening at der fødes og dør Vildænder i Millionvis uden at komme noget Menneske til Gode." Derfor anbefaler han en metode, "der med stor Fordel bruges i enkelte Egne af Slesvig." For her blev der fanget dykænder på et tov, hvor der med "fire Fingres Mellemrum" var bundet snarer "af gode stærke Hestehaar." Og blev sådanne tov udlagt de rigtige steder, ville dykkende ænder kunne fanges, når de fik hovedet i en løkke (Heins 1857).

Ud over Heins kortfattede omtale synes metoden ikke at være omtalt i litteraturen. Men på Marstal Søfartsmuseum er der faktisk bevaret et snareto, der fuldstændigt svarer til Heins beskrivelse. Tovets alder og oprindelse er desværre ukendt, men dets eksistens leverer alligevel et fysisk bevis for, at Ærø-fiskerne må have fanget dykænder i snarer, sådan som det er beskrevet af Heins. Hvad der yderligere sandsynliggøres af, at Ærø indtil 1864 var en del af hertugdømmet Slesvig. Og det var jo netop her, Heins havde gjort sig bekendt med snaretovet.

Hvem fangede fugle?

Nationalmuseets ønske om at få folk til – så frit som muligt – at videregive deres viden gør det svært helt at gennemskue, hvem det egentlig var, der satte snarer. Men i mindst 16 af de 28 beretninger ser det ud til, at snaresætterne var drenge eller yngre mænd. Oftest er det indsenderne, der fortæller om deres egen eller deres jævnaldrenes fangst af Hjejler, Viber eller Brushaner. Hvad der altså tyder på, at fangsten efter 1871-forbudet først og fremmest var en drengesport, og at fangsten ikke længere havde samme karakter af nødvendighed. Sådant som en anden dog kunne fortælle: "Vi vidste at Fangst betød noget godt at spise. Det var fersk Kød vi længtes efter. Den ene Dag efter den anden fik vi Kaal eller Ærter kogt på salt Kød fra Saltbaljen, eller tørret salt Kød fra Kødskassen paa Loftet" (Bryndum, NEU).

For drengenes vedkommende var drivkraften gerne kedsomhed og nysgerrighed. Og vel også den form for interesse for naturen som i forfatterens barndom blev udlevet med en luftbøsse. Men dengang altså med en snare. Mest som et "spændende tidkort" (Vroue, NEU) og en trang til vilde oplevelser af den slags pastor Schade omtaler i sin beskrivelse af øen Mors. Hvor "Kløftfodet terne" [Sortterne *Chlidonias niger*] med "mageløs Dristighed antaste ethvert Menneske. Bønderdrene pleje stundom at forsyne deres Hatte eller Huer med Snarer, hvori den fiendske Tærne undertiden bliver hængende ved et Been eller Hovedet" (Schade 1811 p. 182). Og i snarefangstens allersidste fase var der endda drenge, der fandt ud af, at der var penge i snarefangst. "En god forretning efter sin tid at regne", noterer ham, der på en god morgen kunne fange tyve Brushaner (Sebber, NEU).

Men hvorfor kun i Thy og Vestjylland?

Spørgeundersøgelsen i 1959 viste med tydelighed, at det kun var i de vestlige dele af Jylland, man i 'mands minde' havde brugt fuglesnare. For mens der fra Vestjylland og i Thy var 26 indsendere, der kendte til eller havde erfaringer med at 'snøre' fugle, kom der fra resten af landet kun to, og de kunne som nævnt blot fortælle, at det var en fangstform, de havde hørt om, men som de ellers ikke kendte til.

Ud over de 28 beretninger i Nationalmuseet er det lykkedes at finde yderligere 18 stedfæstede beretninger om snarefangst. Og skønt der er søgt bredt, har de samme skæve fordeling. Nemlig 17 fra den vestlige og nordlige del af Jylland og en enkelt fra Falster; hvad der ikke efterlader nogen form for tvivl og fortæller at jagtformen i visse dele af Jylland var så rodfæstet, at fangsten her kunne fortsætte en eller flere generationer efter

Fig. 6. Snaretovet i Marstal er 25-30 m langt, og er flettet af hestehår. Løkkerne, der også er af hestehår, sidder med ca. 10 cm's mellemrum. Alt i alt et solidt fangstredskab, der har været tidskrævende at fremstille. Hvad der vel er grunden til, at nogen har ment, at det skulle på museum. Foto: Marstal Søfartsmuseum.

At the Maritime Museum at Marstal south of Funen there is a 25-30 m length of rope to which nooses made of horsehair like the rope itself are bound at intervals of about 10 cm. Unfortunately, the age of the snare rope is unknown, but in 1857 it is said that in the Duchy of Schleswig, which at the time included Ærø, such snare ropes were used to catch diving ducks.

1871-forbuddet. Mens de tre beretninger fra Falster og Fyn dokumenterer, at der i hvert fald frem til 1850 blev drevet snarefangst på Øerne. Og søgte man i retsvæsnets arkiver, skulle det nok vise sig, at de østdanske krybskytter tidligere har brugt fuglesnarer.

En god del af forklaringen på snarefangstens tidlige ophør i Østdanmark er vel, at adelens og kongelige vildtbaner her lå tættest, og at der her var mest vildt og flest nidkære jagtfunktionærer. Hertil skal lægges, at de dele af Jylland, hvor der længst foregik snarefangst, var de mest ufrugtbare og tyndest befolkede egne i landet. Hvad der gjorde disse øde egne til et tiltrækkende opholdssted for omvandrende natmandsfolk med et afslappet forhold til både ejendoms- og jagtret. Et forhold, der ifølge en af Nationalmuseets sikreste kilder smittede af på 'ordentlige folk' og måske var grunden til, at der i jyske hedeegne skulle gå op mod 30 år, før 1871-forbuddet blev nogenlunde respekteret og accepteret, og fangsten af Urfugl, Agerhøne, Vibe og Hjejle ophørte.

At fangsten af Bruskokke først ophørte op mod hundrede år efter 1871-jagtlovens forbud hænger som nævnt – ironisk nok – sammen med, at det med 1894-jagtloven blev tilladt at skyde Brushaner om foråret, hvor det også var lettest at fange hanerne. Og da vildthandlerne var ligeglade med, om en Brushane var skudt eller 'snøret', var fangsten let at afsætte. Det ændrede sig dog med 1922-jagtloven, der forbød forårsjagten. Og med oprettelsen af Landsjagtforeningen af 1923 kom der også i bredere kredse en større accept af de jagtetske principper, som Dansk Jagtforening havde

stået for siden oprettelsen i 1884. For i godsejerkredse blev snarefangst hurtigt betragtet som "en af de mest ondartede Former for ulovlig Jagt" (Ahlefeldt-Laurvig-Bille & Gay 1944 p. 1381). I den sammenhæng er det interessant, at en af Nationalmuseets kilder, der var født i 1894, kunne fortælle, at han godt vidste, at hans far havde snaret fugle. Men "jeg turde ikke spørge, for jeg var klar over, at det ikke kunne tillades at slå ind på metoden" (Møborg, NEU). Men omkring 1910 forsøgte han sig alligevel som snaresætter!

Tak

Tak til Nationalmuseet og seniorforsker Lykke Nielsen, der gav mig adgang til NEU's arkiv. Tak til Randers Kunstmuseum for kopi af maleri fra heden. Også tak til N. O. Preuss for hyggelig opmuntring og til jagthistorikeren Hans Kristensen for kritik og konstruktive forslag. DID ved Annette Greenfort takkes for hjælp med kortene, og Hans Meltofte for oversættelser og hjælpsom redaktion. Nick Quist Nathaniels tjekkede de engelske tekster.

Summary

On bird snaring in Denmark in the 19th century

If you wanted to get hold of wild birds in the old days, the simplest way was to catch them in snares. It was the easiest and cheapest way to hunt before modern, lightweight and efficient shotguns suitable for bird hunting became available during the second half of the 19th century.

In the first comprehensive description of Danish birdlife,

Kjærbølling i 1852 stated that as many as 28 bird species could be caught in snares (Box 1) made from horsehair (Fig. 1). Snares were placed at ground level and could in principle catch birds without the use of bait (snares for thrushes are not included here). It was hoped that the birds would get a foot caught in a loop e.g., laid at the display grounds of Black Grouse *Lyrurus tetrrix* and Ruff *Calidris pugnax* and at their nests. In the winter, grain and seed were often used as bait to catch hungry birds. Ducks were caught on the nest but in icy winters could also be caught by using grain placed in ditches. In the sea, diving ducks were caught in long lines set with snares (Fig. 5).

Other birds that were popularly caught were "Ortholans" (Corn Bunting *Miliaria calandra* and Snow Bunting *Plectrophenax nivalis*), Grey Partridge *Perdix perdix*, Northern Lapwing *Vanellus vanellus*, European Golden Plover *Pluvialis apricaria* and Mallard *Anas platyrhynchos*.

In 1871, use of snares was banned, though this did not mean that catching birds in this way ceased but merely that it took place so discreetly that authorities and others did not feel sufficiently challenged to take action. It is therefore difficult to judge the extent of use of snares. In 1959, the National Museum of Denmark collected some two hundred accounts of hunting and trapping, of which 28 persons first and second hand still remembered various ways to use snares. Together with accounts from 18 other sources, it turns out that as many as 43 of these cases were from the western and northern part of Jutland (Figs 3-5). Three reports from Falster and Funen document that snaring was also practiced on these islands at least until 1850.

This geographical imbalance is probably related to the fact that West and North Jutland were the most barren and therefore the most sparsely populated areas in the country (Fig. 2). These regions were thus a haunt for people shunned by normal society and had little respect for property or hunting laws, an attitude even shared by sections of the general population and, in the last period of use of snares, especially involving half-grown boys.

In general, snaring ceased around 1900. However, snaring of Ruff continued well into the 1960s. They were easy to catch and easy to sell to taxidermists.

Referencer

- Ahlefeldt-Laurvig-Bille, G.g. & V. Gay 1944: Dansk Jagtleksikon. – Standard Forlaget.
- Andersen, N.B. 1974: Fiskersøn fra Aventoft. – Nordisk Bogproduktion, Haslev.
- Anonym 1841: Noget om de jydskes Tater eller Natmændsfolk. – Dansk Folkeblad 7 nr. 27-28.
- Anonym 1884: Andejagt. – Dansk Jagttidende 1884 nr. 1: 2.
- Blicher, S.S. 1832-36: Agerhønen. – Diana (senest genudgivet af Gyldendal 2002).
- Brøndegård, V.J. 1985: Folk og fauna 2. – Rosenkilde og Bagger.
- Clausager, S. 1933: Urfugle og urfuglejagt i Vestjylland. – Dansk Jagttidende 50: 447-451.
- Dyrlund, F. 1872: Tater og Natmændsfolk i Danmark. – Gyldendal.
- Grundtvig, F.L. 1881: Livet i Klokkegården. – Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Hald, J.C. 1833: Bidrag til Kundskab om de danske Provinders nærværende Tilstand. Bd. 8, Ringkjøbing Amt. – Landhusholdningselskabet.
- Hansen, H.P. 1962: Hyrdeliv på heden. – Rosenkilde og Bagger.
- Heilmann, G. & A.L.V. Manniche 1929: Danmarks Fugleliv, Bd. 2. – Hage & Clausens forlag.
- Heins, W.F.G. 1857: Om Vildandefangst ved Fiskenet med malede eftergjorte Ænder og ved Snarer. – København.
- Hjorth, C. & H. Meltofte 2006: Jagten og ornitologerne: Fra dokumentation til lovændringer. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 100: 150-164.
- Højrup, O. 1963: Om Nationalmuseets etnologiske undersøgelser. – Budstikken 1963: 81-108.
- Haahr, M.P. 1936: Jægerminder. – Viggo Nielsens Forlag. Nr. Nebel.
- Kjærbølling, N. 1852: Danmarks Fugle. – København.
- Koefoed, A. 1924: Fuglelivet paa Tipperne, ved Stadil Fjord og ved Husby Sø. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 18: 148-160.
- Krogsgaard, O. 2006: En jæger gik at jage. Søren Clausager i memoriam. – Forlaget Aulum.
- Pontoppidan, E. 1769: Den Danske Atlas eller Konge-Riget Danmark, V. – København.
- Schade, C. 1811: Beskrivelse over Øen Mors. – Aalborg.
- Thorsen, S. u.å.: Strandjagt. Den danske kystfuglejagt 1800-1950. – Gad.
- Tobiassen, F.T. 1950: Vildtfangst med krog og snare. – Fra Ribe Amt 1950: 361-373.
- Weismann, C. 1931: Vildtets og Jagtens Historie i Danmark. – C.A. Reitzels forlag.
- Aagaard, K. 1802: Beskrivelse over Thy. – Viborg.
- Aakjær, J. 1987: Fra min bitte-tid. En kulturhistorisk selvbiografi. – Hovedland.

Utrykte Kilder

- Højrup, O. 1959: Spørgeliste nr. 25: Jagt, fangst og ægsamling (stencil). – Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU). I nærværende artikel er de citerede besvarelser angivet som et sogneavn. Desuden sognenummer (Top-nummer) og journalnummer (NEU-nummer). **Alstrup:** Top 1592 NEU 15234, **Bran-derup:** Top 3072 NEU 15.301, **Bryndum:** Top 2585 NEU 7.358, **Drejøj:** Top.1047 NEU 25 653, **Hillerslev:** Top 1338 NEU 17.511, **Holmsland Klit:** Top 2545 NEU 28.788, **Hørdum:** Top 1377 NEU 17.149, **Klim:** Top 1315 NEU 15.251, **Lem:** Top 2555 NEU 16.185, **Lomborg:** Top 2415 NEU. 16.635, **Møborg:** Top 2414 NEU 29.828, **Rind:** Top 2493 NEU 18.185, **Sebber:** Top 1614 NEU 15.239, **Velling:** Top 2533 NEU 16.734, **Vorgod:** Top 2551 NEU 9.685 og 10.480 **Vroue:** Top 1707 NEU 27.506, **Væggerløse:** Top 833 NEU 20 811.

Forfatterens adresse:

Sven Thorsen (sventhorsen@mail.dk), Tjæregade 11, 4800 Nykøbing F